

A Jobbágy utcában csupa hontalan lakott. Legtöbbjük csak utolsó felszólításra tudott lakbért fizetni, de ezzel újra megváltotta a jogot, hogy a szűk, kényelmetlen lakásról elmondhassa: az enyém.

Bruzsáék is így éltek már harmadik éve. De az ő kínjukat az is tezte, hogy emlékeztek még a Paradicsomra: egy házra, mely az övék volt. Igaz, csak présház volt, nem is egymaguk birtokolták, felesben örökölték Gyula bácsival. De szép egyenes falai voltak, zöld zsalugáterei s erős, bordás ajtaja: akár lakni is lehetett volna benne. S végül is: az a hely volt, az a fal, az a tető, melyre azt mondhatták: a miénk.

Ott feküdt két dunántúli falu határának véghetetlen csöndjében, a többi présház között. Már az országról fel lehetett ismerni arról az óriási diófáról, mely kerek koronájával rátapadt az égre s a présházat örökös árnyékba vonta. Szántóföldeken keresztül közelítették meg, tűző nyári napokon, de mihelyt a diófa alá értek, csodálatos nyugalom és ünnepélyesség vette körül őket.

Ajtaját mindig Bruzsáné nyitotta, s már kívül bőrükön érezték a présház hűvös leheletét. Míg az asszony a soványka szőlőben járt, s szidta a feleszt, egy falubéli parasztot, hogy a szőlő közét teleülteti zöldséggel, Sanyika a présháznál maradt, a nyitott ajtón ki-bejárkált, körüljárta a falakat, felnézett az erős zsuptetőre — homályos izgalommal vett számba mindent. A kútnál szitakötőket zavart fel, s elnézte, hogy a nedves kávéra vissza-visszatérnek; szárnyuk úgy csillogott, oly kéken, pirosan és sárgán, akár a mesében. S volt itt a kövek alatt gyík is, béka is, zöldben és barnában — úgy tetszett, ezek is az övéi.

Ha bement a présházba, még jobban elfogta ez az érzés. Leült a nehéz tölgyfaasztal mellé, gondosan silabizálta a belé vésett betűket és számokat. Majd sorrajárta a hordókat és hangjuk szerint barátkozott velük. Gondolatba idehívta az utcabeli gyerekeket is, rendre mutogatta nekik az ablakban rozsdásodó cigányszögeket, a hébert, a prést, mindazt, amiről azt hitte, hogy a pesti gyerekek ilyet álmukban sem láthatnak.

Mikor aztán bőre alá bújt a hideg, kiszaladt a levegőre, a levegő pedig meleg lepedőbe csavarta, hogy meg ne fázzék. Nem volt szomjas, mégis inni szeretett volna, csak úgy kíváncsiságból, de a vödör el volt rejtve valahová. A vízben nem látott mást, mint a diófa lombját: zöld volt, akár a békakirály tanyája, s békák úsztak benne körbe-körbe a fal mentén.

Ha kifáradt, lefeküdt a diófa alá — a zsongó, zöld homály elaltatta; vagy nem is aludt el, csak ábrándozott: nézte feje fölött a lombokat, a szélső leveleket, melyek hatalmas karéjban rátapadtak az égre. Úgy tetszett, leszakítanak belőle egy jókorát, hogy az is az övé legyen. El is határozta, ha király lesz, minden pesti gyerek kap tőle ilyen présházat egy ekkora diófával.

Máskor arra szottyant kedve, hogy bemenjen anyja után a szőlőbe. Tíz sor sem volt talán, mert ezt is közösen örökölték Gyula bácsival; a két rész között egy szál vastag drót húzódott. A sorok foghíjasok voltak, az öreg tőkék — Bruzsa nagyapa ültetése — itt-ott már kivesztek. A sárga, homokos hantok süttöttek talpát, a karók között pókháló tapadt az arcára, a csenevész szilvafák fukaron rejtegették még zöld gyümölcsüket. Mégis minden úgy tartozott itt hozzá, mint tulajdon csontja és húsa. A görcsös tőkéről, a hantokról, a szeplős levelek mögül öreg, fáradt, jóságos arcok

néztek rá, ő pedig vállukon lépcselt, jó, erős vállukon — onnét nézett szét a világba.

Egyszer aztán történt valami.

Ez az emlék olyan erős volt, hogy Sanyika belsejében egysíkúvá lapította az egész mulat — egyidejűvé tett mindent. Mintha akkor játszott volna a prэшházban, akkor nézett volna a kútba, akkor feküdt volna a diófa alatt...

Úgy rémlik, álmából zavarták fel. Zúgott fölötte a diófa lombja, hullottak róla a levelek, mintha elengedték volna az eget. A prэшházból hangos beszédet hallott. Loppal az ajtónál termett s benézett. Apja és anyja a padon ült, egymáshoz húzódva valami szorongásban. Gyula bácsi a prэшen trónolt, lábával gúnyosan kalimpált. Ott volt Gyula bácsi felesége is s még valaki, a falat támasztva.

Gyula bácsiról tudni kell, hogy szintén Pesten lakott, előbb lakott Pesten, mint az öccse. Ő szerzett állást is neki, de Sándor segéd munkásnál nem vitte többre — nem volt életrevaló. Bezzeg Gyula bácsi!

Hadonászva kiáltozott a prэш tetejéről:

— Én ilyen emberrel nem közösködök, aki megissza a boromat.

A prэшházban nem volt sötét, az arcok és szavak mégis elmosódtak Sanyika értelme és emlékezete kettős homályában. Apjából csak egy remegő hang maradt meg, anyjából szinte semmi, csak nyugalmas jelenléte.

A remegő hang így válaszolt:

— Nem én ittam meg, magad is tudod, mit fogod rám!

Bruza Sándor szeme szikrákat szórt, de ezek a szikrák sorra eláztak tekintete zavaros vizében. Pislogott, hogy hivatlan könnyeit letörölje. Nem volt ereje, soha nem volt ereje küzdeni; nem akarta elhinni, hogy tulajdon bátyja ráfogja saját bűnét.

Mert Gyula volt a tolvaj: két nap, két éjjel mulatott a prэшházban cimboráival és egy idegen nővel. Dehát a felesége sarokba szorította, rá kellett hát fogni valakire, akárkire s annál a szerencsétlen Sándornál jobbra igazán nem foghatta. Útnie kellett a vasat, mert ha megáll, minden gyanú rászakad.

— Akkor hát ki itta meg, mi? — támadott vörös nyakkal.

— Te meg a druszáid.

— Én ugyan nem — szólalt meg az idegen, s előre lépve elvált a faltól. — Meg ű se, tanú vagyok rá.

Bruza Sándor látta, hogy összefogtak ellene. Elgyengült az emberi rosszakarattól. Napnál is fényesebb volt igaza, ezek is tudták, mégis rákentek mindent. Valósággal ledőfte ez a csalárdság. Egyszerű volt, a becstelenséggel nem tudott, nem akart harcolni. Dehát mégsem hagyhatta annyiban! Tudta jól, hogy nem a borra megy a játék. Füle mögé látott Gyulának, s ki is mondta:

— Ne búsújj, tudom, hogy a prэшházra fáj a fogad! Köllene a részem.

— Köllene hát! — szisszent föl Gyula, mintha titkos sebére tapintottak volna. — Mert veled közösködni nem lehet. Elinnád az Isten szamarát is!

Sándor felugrott, de felesége karján fogta és visszaültette. Ujra erőtlenség fogta el, valami megbénította. Elfordította fejét, száját rágta. Már nem a hazugság fájt neki — belső sebtől vérzett, s szinte hallotta, hogyan folyik el a vére; az igazság sebezte meg. Mert hiába volt most igaza — egész élete megcáfolta, s igazát is ellene fordította.

Mert ő aztán nem tartozott az erényes emberek közé. Senki sem tudott javára írni semmit, talán csak az Isten. Ivott, kártyázott, családját

elhanyagolta, s csak a cselédlányokkal érezte jól magát. De őket is úgy váltogatta, mint más az ingét. Jól tudta, hogy rossz apának tartják; talán még örült is neki, mikor fejére olvasták — legalább nem kellett bujkálnia. Ha felesége szidta, nem védekezett — hallgatott. Hallgatása volt a védekezése.

Most vádolták elsőízben olyasvalamivel, amit nem követett el. Életében először próbált védekezni. De nem ment. Mintha az évek során megtagadott igazság összeesküdött volna ellene — éppen most, mikor neki volt igaza. Azt hitte, elég néhány őszinte szó. De rémülten látta, hogy nem elég — élet kell mögéje. Az ő élete pedig másról beszél helyette és sokkal többet, mint amit most maga mellett mondhatna.

Fuldoklott már, mégis élni akart, élni az igazság jogán.

— Akkor sincs igazad... Ha iszom, a magamét iszom — mondta erőlködve.

— A magadét? Nézől is te ilyenre!

— Bizonyítsd be, érted, bizonyítsd be! — kapta fejét a prés felé.

— Őlég, hogy senki se járt erre, csak te. Te jársz ki minden nap ide. Vagy az egerek itták meg?

— Keresd, akin akarod.

— Én pedig többet nem közösködök. Fizetek háromszáz pengőt, másik hármat meg részletben, aztán kvittek vagyunk, enyém a présház.

Gyula ismerte öccse természetét: csak fejéhez kell vadgosni valamit, felbőszíteni, fölényeskedni vele, s nyert ügye van: keservében, bántottságában ott hagy mindent. Eszébe sem jutott, hogy igazságtalanul vádol. Bűnbakot csinált belőle, ráarkta a maga bűnét, s ádázul üzte, hogy elveszítse.

Vitáztak, már nem is a borról, hanem a présházról. Gyula azt hajtogatta, hogy ilyen emberrel nem tart többé közösséget, Sándor nem tudta már, mit mondjon; ott tartott, hogy dacból cdavág mindent. Bajusza remegett, s mikor hozzányúlt, hogy csillapítsa, látszott, hogy keze még jobban remeg. Szeme nem tudta elviselni Gyula gúnyos tekintetét — a földet seperte. Ilyen ember hiába beszélne...

Végkép elveszett. Két gonoszság sortüze érte: az egyik kívülről, a másik belülről.

Érezte magán az emberek lekiçsinylő tekintetét, a rosszalást és a gúnyt, melyet eddig úgy rázott le, mint kutya a vizet. Már nem volt ereje lerázni őket. Nemcsak bátyja, sógornője szeme volt ez, hanem az egész Jobbágy utcáé, az utca jobbik feléé... Látta magát a kocsmákban, a füstben úszó asztalok fölött, szennyes kártyákra tapadó ujjakkal; hallotta, hogy csuklik össze a lépcsőházban, hogyan cipelik lakásába, szitkozódva és élcelődve... Látta magát hosszasan mosakodni s nem felelni felesége kérdésére, hová megy; érezte a kis cselédzsobák titkát s egyszerre eléje ugrott egy kép: az erzsébetvárosi búcsúban sétál egy fehér réklis, sok szoknyás kis cseléddel, keze a lány derekán, s a tömegben eléje toppan Sanyika, rábámul az apjára, de menten el is kapja fejét, mintha nem ismerné fel...

Bruza Sándor most nagyon szeretné tudni, sírt-e akkor Sanyika? De már sohasem tudja meg.

Hallja Gyula hangját:

— Hiába beszélsz! Ki hisz neked? Nincs más hátra — szétválunk. Szeretne bátyja torkának ugrani, de nem bizonyítaná be vele azt, amit már nem lehet. Homályosan érzi, elérkezett valami — éppen ártatlansága pillanatában érkezett el a bűnhődés ideje.

Az igazság csapdájába esett.

Sanyika pedig látta, hogy az ő megalázott apja feláll, hasztalan igyekszik legyűrni szája remegését, elmegy Gyula bácsi mellett, megáll a küszbön és elcsukló hangon azt mondja:

— Hát akkor... legyen a tied! Elveheted...

Vannak dolgok, amiket nem akkor veszünk el, amikor elveszik tőlünk.

Sanyika odaszaladt hozzá, átfogta apja lábát és sírva kiáltozta:

— Papa, ne adjuk oda, ne adjuk oda!

Aztán anyjához rohant, őt kérlelte:

— Ugye, nem adjuk oda, mama, ugye nem!

De Bruzsánét nem lehet felrázni. Némán ült, mintha férje szavainak súlyán gondolkodna. Nem tudta, kinek adjon igazat, nem tudta, kit tartson bűnösnek. Attól félt, ha megszólal, ő is bűnbe esik. Szeme nedvesen fénylett — belátta, hogy a prэшázttól búcsúzni kell. Hallgatott. Így őrzött meg legalább magában valamit ebből a békés paradicsomból.

Gyula bácsi leugrott a présről:

— Akkor áll az alku. No, Sándor, tedd rá!

Bruza kiköpött:

— Nem köll a kezed, se a pénzed.

Gyula bácsi keze ott maradt a levegőben, de neki így is megérte.

— Később beszélhetünk a szőlőről is — mondta. — Nektek így úgysem ér semmit.

Sanyika nem mert már a prэшázra nézni, sem a szőlőre, sem a diófa drága törzsére, melyet most elért és átölelt a kései nap sugára. Apja kívül állt már az ajtón, ahová önmagát üzte. Anyjához bújt — ő maradt itt az egyetlen, amit nem vehettek el tőle.